

Lausunto lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamisesta

Ensi- ja turvakotien liitto ilmaisee hämmästyksensä siitä, että tästä lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamisesta ei ole pyydetty lausuntoa kaikilta alan keskeisiltä toimijoilta. Ensi- ja turvakotien liitolla on valtakunnallinen eroauttamisen osaamiskeskus neuvonta- ja tukipalveluineen, ja jäsenyhdistyksistä 18:lla on eri puolella Suomea tapaamispaikkatoimintaa, jossa on asiakkaina vuositasolla n. 1300 lasta lähi- ja etävanhempineen. Tämän lisäksi muista haastavissa elämäntilanteissa oleville perheille suunnatuista erilaisista tukimuodoista kertyy jatkuvasti tietoa huolto- ja tapaamisoikeuksiin liittyvien ratkaisujen käytännön toteutuksesta ja muutostarpeista.

Pidämme kuitenkin myönteisenä sitä, että huolto- ja tapaamisoikeutta koskevaa lainsäädäntöä valmistellaan huolella, ja jo valmisteluvaiheessa halutaan koota näkemyksiä esiin tulleista konkreettisista ongelmista ja ehdotuksista lain uudistamistarpeiksi.

Laki tulee uudistaa siten, että se huomioi lapsen tosiasialliset perhesuhteet. Uudistuksessa tulee myös huomioida nykyistä paremmin kansainvälisten sopimusten, erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja ns. Istanbulin sopimuksen velvoitteet.

Yksityiskohtaiset kommentit esitetään muistion jäsentelyn mukaisesti:

2. Lapsen tapaamisoikeus

2.1 Vuoroasumisjärjestelyt

On kannatettavaa, että uusi laki huomioi paremmin tilanteet, joissa lapsella on myös eron jälkeen kaksi tasavertaista vanhempaa. Nykyinen lainsäädäntö ja perheiden taloudelliset tuet lähtevät tilanteesta, jossa lapsella on eron jälkeen yksi ensisijainen koti ja toinen vanhemmista on selkeästi etävanhempi. Vuoroasumisessa näin ei ole, vaan lapsella voi olla kaksi tasavertaista kotia. Tämän tulisi näkyä selkeästi laissa ja perhe-etuuksissa.

Lainsäädännön muuttaminen niin, että **lapsi voisi virallisesti asua kahdessa osoitteessa**, olisi aiheellinen uudistus. Samalla tulisi kuitenkin pohtia tarkasti se, mitkä peruspalvelut olisi taattava lapselle hänen osoitteidensa mukaisesti. Esimerkiksi kahden koulun tai kahden päiväkodin käytäntö eivät ole lähtökohtaisesti lapsen edun mukaisia ratkaisuja. Kysymys siitä, tulisiko lakiin ottaa säännökset siitä, milloin vuoroasuminen on yleensä lapsen edun mukaista, on vaikea. Jos siihen päädyttäisiin, keskeinen ehto olisi vanhempien kyky hyvään yhteistyöhön lapsen asioissa, mikä on voi olla vaikeasti määriteltävissä. Suurin

osa vanhemmista tekee keskinäisen sopimuksen lapsen huollosta ja asumisesta lastenvalvojan vastaanotolla, joka arvioi lapsen asumisjärjestelyä lapsen edun toteutumisen näkökulmasta, vahvistaen sen toteutuessa vanhempien sopimuksen allekirjoituksellaan.

Lapsilisän maksatus lapsen kahdelle vanhemmalle on kannatettava uudistus, sillä se vastaisi vuoroasuvan lapsen tosiasiallisia perhesuhteita ja toisi helpotusta monen perheen arkeen. Samalla se edellyttää selkeitä pelisääntöjä jakamisen perusteista, huomioiden asumis- ja ruokakulujen lisäksi lapsen muiden kulujen jakamisen ja vanhempien tulotason.

Vauvaikäisiä (0-2-vuotiaita) ei ole muistiossa erityisesti nostettu esiin, eikä lapsen ikää muutenkaan. Iällä on kuitenkin merkitystä kun mietitään tapaamisoikeuksia, vuoroasumista tai vaikkapa lapsen kuulemista. Suomi on saanut Lapsen oikeuksien komitealta huomautuksen Lapsen oikeudesta tulla kuulluksi (Yleiskommentti NRO 12,2009), jossa avataan **lapsen iän ja kehityksen mukaista kuulemista** tarkemmin. Kommentit on syytä ottaa huomioon tässäkin lakiuudistuksessa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi erotilanteissa sitä, että lasta tulisi aina kuulla ja kaikki ikärajat poistaa laeista.

2.2 Säännökset tuetuista ja valvotuista tapaamisista

Kaikki esitetyt toimenpiteet tuettujen ja valvottujen tapaamisten selkeyttämiseksi ja oikeustilan yhtenäistämiseksi ovat aiheellisia ja lapsen edun mukaisia. **Lisäksi valvottujen vaihtojen edellytykset** on tärkeä säätää samassa laissa.

Kannatamme myös järjestelyä, tuomioistuimen määräys tai vanhempien välinen sopimus olisi voimassa vain määräajan. Tuen tai valvonnan tarve arvioitaisiin siten uudelleen tietyn ajan jälkeen. Laissa on huomioitava, että tässä yhteydessä myös lapsen kokemuksta tapaamisista tulisi arvioida. Ensi- ja turvakotien jäsenyhdistysten tapaamispaikoissa tämä on jo vallitseva ja hyväksi osoittautunut käytäntö. Ensi- ja turvakotien liitolla on ollut **tapaamispaikkatoiminnan laatukriteerit** vuodesta 2004. Kriteerit päivitettiin yhteisen kehittämisprosessin päätteeksi maaliskuussa 2015 (toimitetaan tarvittaessa).

Tapaamis- ja huoltajuusoikeuksien käyttäminen ei saa vaarantaa lasten tai perheväkivallan uhriksi joutuneen toisen vanhemman oikeuksia tai turvallisuutta. Elokuussa 2015 Suomessa voimaan astunut ns. Istanbul sopimus määrittelee asiaa 31 artiklassa ”Huoltajuus, tapaamisoikeudet ja turvallisuus” näin:

1. Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että määrättäessä lasten huoltajuudesta ja tapaamisoikeuksista otetaan huomioon tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat väkivaltatapaukset.
2. Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, ettei tapaamis- tai huoltajuusoikeuksien käyttäminen vaaranna uhrin tai lasten oikeuksia ja turvallisuutta.

Määrittelyä vaativa erityistilanne on **turvakotiin yhden vanhempiensa kanssa tulevien lasten turvallisuuden varmistaminen**. Miten hyödynnetään tapaamispaikkatoiminnan mahdollisuuksia niissä tilanteissa, kun toinen huoltaja on väkivallan tekijä, eikä sosiaalilautakunnan tai oikeuden päätöstä vielä ole? Usein lapsen kanssa tehtävä kriisityö, erikseen molempien vanhempien kanssa tehtävä vanhemmuustyö ja vanhempien suostumuksella turvakotijakson aikaisten tapaamisten järjestäminen

valvottuna riittävät turvaamaan tilanteen – toisinaan perheen sijainninkin ilmoittaminen toiselle vanhemmalle on todellinen turvallisuusuhka. Tällä hetkellä lastensuojelussa ei ole yhtenäisiä, selkeitä käytäntöjä tai välineitä yhteydenpidon turvallisuuden arviointiin lapsen fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden näkökulmasta, eikä myöskään yhteisesti hyväksytyjä mahdollisuuksia rajoittaa yhteydenpitoa arvioinnin perusteella ilman kiireellistä sijoitusta.

2.3 Muiden kuin vanhempien tapaamisoikeus

Kannatamme lainsäädännön tarkistamista siten, että tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa myös lapsen ja muun läheisen henkilön kuin vanhemman välille. Lapsen tapaamisoikeuden vahvistaminen muihinkin kuin juridisiin vanhempiin sekä sisarusten välille on perusteltua lapsen turvallisten aikuissuhteiden säilyttämisen näkökulmasta. Harkinta siihen, kenellä on oikeus tehdä hakemus, on aiheellinen – joka tapauksessa siinä on huomioitava lapsen kuuleminen.

Sosiaaliviranomaisen - lapsen edun toteutumisen asiantuntijana - vahvistus tällaista tapaamisoikeutta koskevalle sopimukselle olisi riittävä toimenpide, samoilla edellytyksillä kuin muidenkin tapaamisoikeuksien vahvistaminen.

2.4 Tapaamisoikeuden toteutuminen

a) Vieraannuttaminen ja muut tapaamisen toteutumiseen liittyvät vaikeudet

Vieraannuttamisen kieltäminen sisältyy jo lakiin – ja samalla lapsen oikeutta molempiin vanhempiinsa on tärkeä korostaa. Tapaamisoikeuden toteutumista tulee helpottaa muun muassa tiivistämällä oikeusistuinten ja palvelujärjestelmän yhteistyötä, erityisesti tehostamalla tiedottamista perheiden oikeudesta Perheasioiden sovitteluun ja alueellisiin - myös järjestöjen - eropalveluihin.

Vieraannuttamista arvioitaessa ja määrittelyssä tulee huomioida perheessä tapahtunut väkivalta. Väkivallan uhreilla on paljon kokemuksia siitä, että heidän kokemuksensa väkivallasta eivät tule vakavasti otetuiksi viranomaiskäytännöissä ja sovittaessa lapsen tapaamisista tai huoltajuudesta. Kokemusten mukaan väkivallan uhrien huoli lasten turvallisuudesta ei tule viranomaiskäytännöissä nyt kuulluksi, väkivaltaa tai sen uhkaa sekä seurauksia vähätellään. Myös lapsen pelko tavata etävanhempaa on otettava vakavasti – on välttyttävä tilanteilta, joissa lapsi on pakotettu tapaamaan vanhempaan, jota pelkää. Väkivallan vakavuutta ja sen vaikutuksia tapaamiskäytäntöihin arvioitaessa tulee huomioida myös väkivallan konteksti: perhe- ja lähisuhdeväkivalta ei useimmiten ole kertaluonteinen tapahtuma vaan siihen kietoutuu monimuotoista henkistä väkivaltaa, joilla on olennainen vaikutus uhrin ja lasten hyvinvoinnin alenemiseen kokonaisuudessaan.

Kannatamme ajatusta sisällyttää lapsenhuoltolakiin Euroopan neuvoston suosituksessa tarkoitettu velvollisuus ilmoittaa etukäteen lapsen asuinpaikan muuttamisesta. Tällaisen velvollisuuden sisällyttäminen lapsenhuoltolakiin on lapsen edun mukainen toimenpide.

2.5 Vastuu lapsen tapaamiskustannuksista

Tapaamisten kustannus ei saa olla esteenä sille, että lapsi säilyttää suhteen hänelle tärkeään aikuiseen. Tapaamisten kustannusten jakautuminen tasaisesti helpottaisi monessa tapauksessa lasten molempien

vanhempien säännöllisiä/sovittuja tapaamisia. Kustannusten jakautumisen perusteiden määrittely vaatii kuitenkin tarkkaa oikeudenmukaisuuden punnintaa mm. tapauksissa, jossa toinen vanhemmista on tehnyt päätöksen muuttaa pitkän matkan päähän.

Oikeudenkäyntimenettely

2.6 Oikeudenkäyntimenettelyn nopeuttaminen

Kannatamme oikeudenkäyntimenettelyn nopeuttamista ja Lapsen oikeuksien komitean huomautusten vakavasti ottamista. Nopeat asiat käsitellään tarpeen turvallisuuden, lapsen tärkeiden ihmissuhteiden säilymisen ja oikeusturvan kannalta olennaisesti. Erityisesti silloin, kun on kyse väkivallasta ja/ tai sen uhasta, oikeusprosessin kesto saattaa jopa lisätä väkivaltaa.

2.7 Sosiaaliviranomaisen selvityksen hankkiminen

a) Määräaika sosiaaliviranomaisen selvitykselle

Nopean käsittelyn tavoitteeseen em. perusteilla tarvitaan sekä oikeus- että sosiaaliviranomaisen työn keston määrittelyä. Se edellyttää myös veloitetta riittävän henkilöstöresurssin järjestämiseen.

b) Olosuhdeselvityksen hankkiminen kunnan ostopalveluna

Olosuhdeselvitys on erityistä ammattitaitoa vaativaa työtä, joka kohdistuu ratkaisevasti lapsen elämään. Pidämme tärkeänä säilyttää olosuhdeselvitykset viranomaiselle määriteltynä vastuuna. Jos ostopalvelu mahdollistetaan, tarvitaan valtakunnalliset kriteerit palvelun tuottamiselle.

3.3 Lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeudenkäyntiin

Lapsen kuulemista koskevien säännösten tarkistaminen on aiheellista, vrt. kommentti kohdassa 2.1. Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta lapsen etu ei voi toteutua mikäli lapsen näkemystä häntä koskevissa päätöksissä ei huomioida. Tämä tarkoittaa esimerkiksi erotilanteissa sitä, että lasta tulisi kuulla ja kaikki ikärajat poistaa laeista. Lapsella tulisi aina olla mahdollisuus ilmaista näkemyksensä ja nämä näkemykset tulisi ottaa huomioon lasta koskevissa päätöksissä.

Lain uudistuksessa on hyvä myös pohtia, millä muilla keinoilla lapsen asemaa voitaisiin vahvistaa huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa. Nykyistä käytäntöä huomattavasti useammin lapselle olisi haettava lastensuojelun edunvalvoja huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa vanhempien välisessä riidassa. Esim. tuoreessa väitöstyössä (12/2015) Jaana Inkilä toteaa huoltoriidan täyttävän lapsen kaltoinkohtelun tunnusmerkit, koska vanhempien riitely kohdistuu lapseen. Lasten suojelemiseen erityisen vaikeissa huoltoriidoissa tulee kiinnittää vakavaa huomiota.

3.4 Toistuvat huoltajuusoikeudenkäynnit

Kynnystä huoltoriitojen uusintakäsittelyyn on korotettava lapsen edun vuoksi – lapsi tarvitsee pysyvät elinolosuhteet. Korvausvelvollisuuden rinnalla tulisi kaikin käytettävissä olevin keinoin edistää vanhempien sovinnollisuutta lapsen asioissa. Huoltoriitoja tulee ehkäistä kehittämällä oikeusistuinten ja palvelujärjestelmän yhteistyötä, sekä alueelliset toimijoiden, (esim. kunnat, seurakuntayhtymät ja järjestöt) verkostoitumista tehostamalla. Alueellisista eropalveluista tiedottamisen – perheasioiden

sovittelun lisäksi - olisi oltava normaali käytäntö käräjäoikeuksissa avioerohakemuksen vireille laittamisen yhteydessä.

Tässäkin kohdassa täytyy huomioida Istanbulin sopimus, ja erityisesti sen 45 artikla - Seuraamukset ja toimet:

1. Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että tämän yleissopimuksen mukaisesti rangaistaviksi säädetävistä teoista voidaan määrätä tehokkaat, oikeasuhteiset ja varoittavat seuraamukset niiden vakavuuden mukaan. Näihin seuraamuksiin sisältyvät tarvittaessa vankeusrangaistukset, joiden perusteella henkilö voidaan luovuttaa rikoksen johdosta.
2. Osapuolet voivat toteuttaa muita väkivallantekijöihin liittyviä toimia, kuten
  - tuomittujen seuranta tai valvonta;
  - vanhempainoikeuksien poistaminen, jos lapsen etua, johon voi sisältyä uhrin turvallisuus, ei voida taata muulla tavoin.

3.5 Lapsen huoltoa ja huostaanottoa koskevien prosessien päällekkäisyys

Lainsäädännöllä on varmistettava, että lapsen huoltoa, hoitoa ja kasvatusta koskevat ratkaisut voidaan tehdä yhtenä kokonaisuutena – ei päätöksenteon rakenteista johtuvina erillisinä, pahimmassa tapauksessa toisistaan irrallisina palasina.

4 Lapsen huolto

4.1 Isyyden kumoamisen vaikutus lapsen huoltoon

Laissa ei ole nimenomaista säännöstä siitä, miten isyyden kumoaminen vaikuttaa lapsen huoltoon. Epäselvien tilanteiden ennaltaehkäisemiseksi säännös siitä, miten isyyden kumoaminen vaikuttaa miehen asemaan lapsen huoltajana on tarpeen. Näkökulmana tulee olla lapsen oikeus molempiin vanhempiinsa. Tässä yhtymäkohta muiden kuin vanhempien tapaamisoikeuden säätämiseen (muistion kohta 2.3.) on ilmeinen.

4.2 Lapsen huoltoon liittyvien sopimusten alan laajentaminen

Kansalaisten yhdenvertaisuus edellyttää, että käytäntö säädetään selkeäksi ja yhtenäiseksi asuinpaikasta riippumatta.

4.3 Vanhempien oikeuksien ja velvollisuuksien täsmentäminen

Vanhempainvastuu on kaunis ja hyvä käsite, mutta syytä siihen, että lapsen huollon ja tapaamisoikeuden käsitteistä siirryttäisiin vanhempainvastuun käsitteeseen, on vaikea nähdä. Vanhempainvastuun asiat sisältyvät huoltajien velvollisuuksiin, LHL 4 § ja 5 §. Kaikki käytettävät käsitteet vaativat joka tapauksessa avaamista erotilanteessa oleville perheille. Eron jälkeisen vanhemmuuden oikeuksista, velvoitteista ja käsitteistä on koottu selkeitä esitteitä esimerkiksi nettilinkkinä jaettavaksi käräjäoikeuden sivuille avioerohakemuksen vireille jättäville (esim. YVPL:n Vanhempien eron ABC).

4.4 Vanhemmuussopimus

Emme kannata ennakkoon tehtävää sopimusta. On ihan looginen ajatus, että lapsen etu tulisi parhaiten varmistetuksi sopimalla asioista riidattomassa vaiheessa. Ongelmalliseksi ajatuksen tekee se, että

etukäteen tehdyt sopimukset eivät välttämättä ole tilanteen muutosten takia enää relevantteja erovaiheessa. Sopimukset lapsen edun takaajina ja vanhempien velvollisuuksina tulee tehdä ajankohtaisen tilanteen mukaisesti. Ennakoon tehdyssä sopimuksessa olisi riskinä esimerkiksi se, että sopimuksesta tulee myös väkivallan väline (kiristämisen) eikä väkivallan uhri uskalla sopimuksen nojalla irtautua väkivaltaisesta parisuhteesta.

On myös ehdotettu eräissä maissa käytössä olevan eron jälkeisen erillisen vanhemmuussuunnitelman (parenting plan) käyttöönottoa. Jo nyt käytössä oleva sopimus lapsen huollosta, tapaamisista ja elatuksesta on jo vanhemmuussuunnitelma, jota voi tarvittaessa kehittää niin käsitteiltään kuin sisällöltäänkin – ei ole syytä ottaa sen rinnalle toista suunnitelmaa. Eron jälkeinen yhteistyövanhemmuus on ennen kaikkea yhä uudelleen sopimisia ja neuvotteluja lapsen arjen asioissa. Mikäli sopimukset eivät toimi, olisi vanhemmat ohjattava nykyistä huomattavasti herkemmin esim. perheasioiden sovitteluun.

4.5 Sovittelu ja muu varhaisen vaiheen tuki

Eropalveluiden, kuntien sovittelupalveluiden sekä vanhemmuuden tuen ja matalan kynnyksen palvelujen vahvistaminen hyvin tärkeää, sillä vanhempiensa eron kokee Suomessa vuosittain noin 40 000 lasta. Vanhempien ero ei sinällään vahingoita lasta, mutta eroamisen tapa voi sen tehdä.

Hyvin toimivia palveluita on jo, mutta resurssit ovat Suomessa alueellisesti pirstaleiset ja epätasaisesti jakaantuneet. Kenelläkään ei ole edelleenkään kokonaiskuvaa siitä, miten esimerkiksi perheasioiden sovittelu on Suomessa järjestetty, vaikka se on kunnille lakisääteinen velvoite. Perheet eivät tunne niitä palveluita, joihin heillä olisi oikeus, eivätkä niitä tunne esimerkiksi perheitä perustyössään kohtaavat ammattilaiset kyetäkseen motivoimaan itsejä ja äitejä niihin. Kuntatoimijat eivät juuri tunne järjestöjen eropalveluita. Yksi keskeinen ongelma on, että kenelläkään ei ole alueellista kokonaisvastuuta eropalveluista tiedottamisessa. Tätä tilannetta helpottamaan Ensi- ja turvakotien liitto ylläpitää www.apuaeroon.fi –palveluportaalia erotilanteessa oleville perheille ja heitä kohtaavilla ammattilaisille. Portaalin valikkoon pääsevät yhdistysten, järjestöjen, seurakuntien ja kuntatoimijoiden palvelut.

Sovittelu on kyseenalainen käytäntö silloin, kun parisuhteessa on tapahtunut väkivaltaa. Väkivallan vuoksi väkivallan tekijä ja uhri eivät ole tasavertaisia sovittelussa, on suuri riski, että väkivallan uhrin kokemus ja koko tarina ei tule kuulluksi sovittelussa, tällöin väkivalta tulee mitätöidyksi, ja lopulta tilanne voi olla pahimmillaan jopa turvallisuusriski väkivallan uhrille ja hänen lapsilleen.

Helsingissä 15.2.2016

Riitta Särkelä

pääsihteeri

Ensi- ja turvakotien liitto ry